

*І. Б. Філонова,
аспірант, Університет банківської справи Національного
банку України (м. Київ)*

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ БАНКУ РОЗВИТКУ

У статті аналізуються ключові засади функціонування банків розвитку у різних країнах світу. Розроблені організаційно-економічні основи і прикладні аспекти створення банку розвитку в Україні та визначено заходи, які сприяли б його ефективній роботі. Запропоновано рекомендації щодо переорієнтації сучасної банківської системи на фінансування реального сектора економіки через вітчизняні підприємства, що впроваджують інновації.

The article describes the principles of development banks activities in foreign countries. Organizational-economic basis and applied aspects of its creation in Ukraine have been determined and the ideas of its effective work have been propounded. Recommendations for reorientation modern bank's systems on financing real sector of economy across domestic enterprises implemented innovations are suggested.

Ключові слова: банк розвитку, державний банк, стабільне функціонування, пріоритетна діяльність.

Key words: development bank, government-owned bank, stable functioning, priority activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Масштаби нинішньої кризи вважаються одними з найбільших за останнє століття. Провідні економіки стикнулися з кризою ліквідності, обмеженістю ресурсів та рецесійними тенденціями. За таких умов у багатьох країнах світу провідної ролі набули державні банки розвитку. На відміну від комерційних банків, інститути розвитку не здійснюють розрахунково-платіжних операцій і не надають короткотермінових кредитів. Їх виникнення було пов'язане з відсутністю необхідних обсягів капіталу для здійснення інвестицій у національну економіку, а головною метою створення й було вирішення проблем нагромадження капіталу. Наразі ця проблема особливо актуальна для України, світова фінансова криза стала каталізатором поглиблення диспропорцій в українській економіці, яка збільшує ризики, зокрема щодо вчасного обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань. У наш час гостро постає необхідність у створенні державного банку розвитку — установи, яка спрямовувала б свої ресурси у стратегічні галузі економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нині в економічній теорії є два основних наукових підходи щодо питання державної частки на банківському ринку. В працях В. Меггінсона [1], М. Ширлі та Д. Кларка [2], Д. Барта [3], Р. Ла-Порта і Ф. Лопез-де Силане [4] наголошується, на тому, що державні банки фінансують неефективні з економічної точки зору проекти, а це, у свою чергу, негативно впливає на ефективність розподілу і використання ресурсів. Згідно з іншим підходом, який сповідував британський економіст Дж. М. Кейнс і його послідовники, активна участь держави в банківському секторі є важливою для фінансування масштабних інвестиційних проектів у пріоритетних напрямках економіки.

МЕТА СТАТТІ

Наукових результатів дослідження засад створення в Україні Банку розвитку у працях вітчизняних вчених та практиків фактично немає. Відповідно метою статті є розробка концепції створення банку розвитку в Україні.

ОБГРУНТУВАННЯ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У продовження проблематики багатогранності й неоднозначності економічних реалій сьогодення хотілося б звернути увагу на базовий стимулятор економіки — кредитування реального сектора. На сьогодні банки все частіше беруть на себе функції операторів на фондових і валютних ринках як у власних інтересах, так і за дорученням клієнтів. У результаті основна функція банків — кредитування — значною мірою витісняється фінансовими операціями спекулятивного характеру. Швидке переміщення величезних мас капіталу може мати деструктивні наслідки для економіки унаслідок втечі іноземних і національних капіталів у гонитві за кращими умовами використання. Підтвердженням цього слугують фінансові кризи останніх років, нестабільність на найкрупніших фондових біржах, уповільнення темпів зростання й загроза економічного спаду в окремих країнах світу. Водночас у багатьох країнах світу особливого значення набувають банки (інститути) сприяння розвитку, які створюють надійну основу для зростання національної економіки, спрямовуючи ресурси на фінансування експортоорієнтованих і високотехнологічних виробництв.

На сьогодні у світі існує понад 700 інститутів розвитку. Невелика їх кількість відноситься до багатосторонніх банків, що діють глобально чи в межах певного регіону, інші є національними, тобто діють у межах певної країни. Важливу роль банки розвитку відіграють в економіках Німеччини, Японії, Китаю, Індії, Бразилії, Мексики, Хорватії, Росії, Білорусії та ін.

У багатьох країнах інститути розвитку відіграли провідну роль у становленні базових галузей промисловості, сільського господарства, виробничої інфраструктури шляхом повного або часткового фінансування проектів, надання експортних кредитів та їх страхування від комерційних і політичних ризиків. Доцільно відмітити, що у фінансових стратегіях банків розвитку провідних країн світу простежуються певні зміни. Так, якщо у 1980 р. інвестиції в енергетичний сектор становили 24—25 % від загальних обсягів кредитування з боку банків розвитку, то на сьогодні цей показник знизився до 3—6 %. Натомість обсяги кредитування інноваційних розробок та фінансування банками розвитку соціальних проектів зросло майже в п'ять разів.

Фундаментальним чинником забезпечення активної ролі державних банків, у тому числі банків розвитку, у реалізації економічної політики є рівень їх капіталу. Так, акціонерний капітал таких національних банків

Таблиця 1. Найбільші банки світу (контрольовані державою)

Країна	Назва банку	Дохід 2010 р.* млн дол.	Рейтинг 2010 р.*
Німеччина	Кредитний інститут з відновлення (KfM Bankengruppe)	25.582	321
Китай	Bank of China	49.682	143
	CCB	58.361	116
	Індустріально-комерційний банк Китаю (ICBC)	69.295	87
	Bank of Communication	19.568	440
Бразилія	Banco Brasil	48.122	148
Індія	State Bank of India	28.213	282
Росія	Сбербанк Росіїн ОАО	30.394	256

Джерело: Financial Times Global 500 //2010.
Дані за станом на 26.06. 2010.

розвитку, як Внешоекономбанк РФ, який працює з 2007 р., становить 70 млрд руб. (приблизно 2 млрд євро), KfM (Німеччина) — 3,7 млрд євро, BNDES (Бразилія) — 4, 5 млрд євро, Китайського банку розвитку — 6 млрд дол. США. Для порівняння, капітал ВАТ "Український банк реконструкції та розвитку", станом на 01.01.2010 р. дорівнював 78,549 млн грн. (6,83 млн євро) [10]. Безумовно, що за такого рівня капіталу реалізація економічної політики і фінансування пріоритетних галузей економіки є неможливою. З приходом іноземного капіталу в банківську систему України значної активізації щодо кредитування розвитку виробництва теж не спостерігалось. Для порівняння, за 2005—2007 рр. інвестиції в промисловість зросли в 1,5 рази, в той час як в операції з нерухомістю — 1,9, роздрібну торгівлю — утричі. У 2007 р. інвестиції в промисловість збільшилися на 27%, в той час як в роздрібну торгівлю на 48%, фінансову діяльність — 60% [10].

Протягом останніх п'яти років в Україні з'явилося більше десятка іноземних фінансових груп, які інвестували в українські банки понад 10 млрд дол. США. Банки з іноземним капіталом активно захоплювали ринок споживчого кредитування, тобто засобами кредитування підтримували попит на імпортні товари. Крім того, валютні позики надавались позичальникам без

постійних валютних надходжень, переважно фізичним особам, що узяли позики в доларах на умовах іпотеки або на придбання автомобіля, але дохід отримують у гривнях. Унаслідок послаблення курсу гривні до долара та за відсутності пристоу доходу їх можливості щодо погашення позик значно погіршилися. І, як наслідок, у банках погіршується якість кредитного портфеля і рівень ліквідності, що, у свою чергу, погіршує стабільність роботи банківських установ України, зменшують обсяги кредитування економіки, негативно впливаючи на її розвиток. Негативні процеси, що розгортаються на сьогодні у фінансовій сфері України, тісно взаємопов'язані між собою і підсилюють одне одного. Так, станом на 1 січня 2010 р. валовий зовнішній борг України дорівнював 103973 млн дол. США [10]. Суттєве зростання державного боргу породжує ризики гіперінфляції, дестабілізації платіжного балансу та збереження хронічно високих відсоткових ставок, які створюватимуть перешкоди для відновлення інвестиційного процесу і переходу економіки на траєкторію стійкого зростання. Очевидно, що державний борг, досягаючи загрозливих розмірів, з часом може спровокувати другу хвилю кризи. За більш сприятливих обставин погашення державної заборгованості вимагатиме підвищення рівня податкового наван-

таження чи зменшення державних видатків, що негативно позначиться на темпах економічного зростання. Таким чином, в Україні постала необхідність у створенні державного банку розвитку, який має відповідати таким принципам:

- прозора структура управління;
- адекватний рівень капіталу;
- політична нейтральність.

На наш погляд, збільшення частки державних коштів, що перерозподілятимуться в економіку держави через банк розвитку на оплатних та поворотних засадах, сприятиме посиленню відповідальності цільових категорій їх отримувачів за їх ефективне використання, на відміну від бюджетних позичок та прямого безповоротного фінансування. Крім того, для здійснення кредитної підтримки пріоритетних галузей економіки, участі в спеціалізованих державних програмах банк розвитку повинен мати необхідний адекватний рівень капіталу. Капітал, на наш погляд, має формуватись за рахунок цільового бюджетного фінансування. Доцільно створити даний інститут у формі відкритого акціонерного товариства з початковою 100% приналежністю акцій держави, але в подальшому передбачати його капіталізацію шляхом публічного розміщення акцій через механізм IPO (Initial Public Offering), після чого в держави має залишитись одна привілейована ("золота") акція. Для порівняння, досить успішно вирішили проблему капіталізації банки сприяння розвитку в Росії і Китаї. У 2006 р. китайські держбанки Bank of China та ICBC залучили через механізм IPO понад 35 млрд дол. США, завдяки чому піднялися в десятку найбільших банків світу [11]. У 2007 р. російський банк ОАО Банк ВТБ одержав від продажу 22,5% акцій майже 8 млрд дол., Сбербанк Росіїи ОАО, контрольним пакетом якого володіє Центробанк РФ, за підсумками IPO, одержав 8,79 млрд дол. [12].

На наш погляд, банк сприяння розвитку має виконувати наступні функції:

— довгострокове кредитування за низькою відсотковою ставкою інвестиційних проектів у реальному секторі економіки;

— здійснення жорсткого контролю за цільовим використанням наданих позик;

— кредитування експортних операцій з метою стимулювання експорту національних виробників;

— брати дольову участь у створенні та діяльності господарських суб'єктів, здійснювати лізингові операції;

— проводити консультаційно-інформаційну діяльність (надання підприємствам допомоги у розробці бізнес-планів проектів, проведення виставок, конференцій тощо).

Ми пропонуємо два напрями фінансування проектів банком розвит-

Таблиця 2. Основні напрями спрямування ресурсів банків розвитку провідних країн світу

Періоди	Пріоритетні напрями фінансування
1954 – 1969	Підтримка базових галузей промисловості (сільське господарство, будівництво, електроенергетика, металургія, транспорт)
1970 – 1994	Розвиток експортного потенціалу, а також важкої і хімічної промисловості
1995 – 2007 рр.	Стимулювання інновацій, підтримка малого і середнього бізнесу, регіональний розвиток, інфраструктура
2008 – 2009 рр.	Антикризова програма зі стабілізації фінансового ринку і стимулювання реального сектору, проекти пов'язані з вирішенням соціальних завдань і екологічних проблем
2010 р. і в подальшому	Біоінженерія, біофармацевтика, промислові біотехнології, генетика, космічна хімія

Складено автором за даними [5; 6; 7;8; 9].

Таблиця 3. Стратегія створення Банку розвитку в Україні

Період	Заходи на рівні держави	Заходи на рівні Банку розвитку
2 - 3 роки	1) створення загальнодержавної системи моніторингу і механізмів зв'язку між виконавцем і розпорядником бюджетних коштів, що дасть змогу відслідковувати ефективність їх використання;	1) виключити конкуренцію з комерційними банками, адже сумісно проведення функцій комерційного банку і банку розвитку може призвести до конфлікту інтересів і призведе до зниження ефективної інвестиційної діяльності;
	2) удосконалення нормативно-правової бази та створення дієвої системи набуття, використання та захисту прав інтелектуальної власності;	2) фінансувати не галузі в цілому, а конкретні проекти; 3) заборонити використовувати ресурси в спекулятивних цілях; 4) фінансування повинне мати зворотній характер, тобто після освоєння і випуску продукції виділені кошти повинні повернутись;
3 - 5 років	3) узгодження грошово-кредитної, науково-технічної, бюджетно-фінансової, зовнішньоекономічної політики направленої на забезпечення фінансової стабільності та на збереження науково-технічного потенціалу;	5) фінансування лише тих проектів, що мають багатоцільовий, багатогалузевий характер (наприклад, створення загальнодержавної інформаційної системи у сфері охорони здоров'я або швидкісного залізничного сполучення чи комплексів з переробки твердих відходів тощо);

Авторська розробка

ку. Як відомо, вже на сьогодні в Україні є ряд вітчизняних компаній з розвинутими функціями довготермінового стратегічного планування, які добре знають світові тенденції на певному сегменті ринку і розробляють власні проекти, але інколи не можуть їх реалізувати. При видачі кредиту на засадах приватно-державного партнерства (фінансування Банком розвитку до 50% вартості проекту) слід враховувати:

— умови підтвердження окупності проектів, застава, кредитну історію і ділову репутацію підприємства на ринку, динаміку обсягів виробництва та інші чинники;

— фінансувати необхідно проекти в експорторієнтованих (не сировинних) та імпортозамінних галузях.

Другий напрям полягає у фінансуванні проектів, що відносяться до високотехнологічних, та проектів соціальної інфраструктури, тобто тих складових, без яких нормальне і ефективне функціонування економіки неможливе. Цей напрям має цілу низку проблемних аспектів: необхідне масове оновлення експериментальної бази наукових установ, тривалий період виведення продукції на ринок, висока вартість розробок, автентичні інноваційні розробки можуть бути неефективними і ними можуть скористатись конкуренти.

Але водночас фінансування високотехнологічних проектів і їх успішне впровадження надає змогу знизити експлуатаційні витрати та модернізувати окремі галузі національної економіки. Перевагу у фінансуванні, на нашу думку, необхідно надавати технологіям сучасної постіндустріальної епохи, але автентичним. Наприклад, у сфері програмування (створення для користувачів Інтернету системи гарантованого захисту інформації), фінансування розробок перспективної космічної техніки, нанотехнологій. Доцільно зауважити, що нанотехнології широко використовують у медицині, комп'ютерній індустрії, харчовій промисловості та інших галузях. Крім того, в Україні є потужна наукова база, дослідження в сфері нанопроцесів проводяться в Інституті електроніки ім. Є. Патона, Інституті технічної теплофізики НАН України, Інституті теоретичної фізики ім. Н. Н. Боголюбова та ін.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки даного дослідження, ми можемо зробити висновок, що фінансування інвестицій в основний капітал має ґрунтуватись на процесах мобілізації внутрішніх заощаджень і їх продуктивного використання, а не залученні іноземного капіталу, який у багатьох випадках виконує роль детонатора фінансових потрясінь. Зменшення державної частки на банківському ринку, у свою чергу, може призвести до обмежен-

ня впливу держави на фінансування пріоритетних напрямів економіки та створити негативний дисбаланс між національним та іноземним капіталом. Функціонування добре капіталізованого державного банку розвитку, який направляє свої ресурси у важливі галузі економіки, створить додаткову складову в забезпеченні стабільності не лише банківського сектору, але економіки в цілому.

Література:

1. Megginson W. The economics of bank privatization / W. L. Megginson // World Bank Conference on Bank Privatization in low and middle income countries [Електронний ресурс]. — Washington. — Режим доступу: http://www.worldbank.org/research/projects/bank_privatization_conference/megginson.pdf

2. Clarke G. Empirical studies of bank privatization: an overview / G. Clarke, M. Shirley, R. Cull // World Bank Conference on Bank Privatization in low and middle income countries [Електронний ресурс]. — Washington. — Режим доступу: <http://www.isnie.org/ISNIE04/Papers/cull.pdf>

3. Barth J.R. Bank regulation and supervision. What works best? / G. Jr. Caprio, J. R. Barth, R. Levine // The World Bank, Development Research Group [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer>

4. La Porta R. Government ownership of banks / A. Shleifer, F. Lopez-de-Silanes, R. La Porta // National Bureau for Economic Research [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w7620>

5. KfM Bankengruppe [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kfm.de/en/Home/index.jsp>

6. Участие Внешэкономбанка в финансировании инвестиционных проектов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.veb.ru/ru/strategy/support>

7. Влияние Банка на экономику Казахстана [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kdb.kz/reports>

8. Micro, Small and Medium Enterprises. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [Mode of access: http://inter.bndes.gov.br/english/mpme.asp](http://inter.bndes.gov.br/english/mpme.asp)

9. DBJ's history [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dbj.jp/en/co/info/history/index.html>

10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

11. Офіційний сайт Міністерства статистики КНР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.statsgov.cn>

12. Центральний банк Российской Федерации [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cbr.ru>

Стаття надійшла до редакції 20.07.2010 р.